

VOJMIR VINJA, ZAGREB

DVIJE ETIMOLOŠKE BILJEŠKE UZ SKOKOVU
TERMINOLOGIJU

Premda je pisana uglavnom na temelju pisanih priopćenja i bez neposrednog poznavanja »označenih stvari«, Skokova *Terminologija*¹ predstavlja prvi sustavni prikaz naše pomorske, ribarske i talasozoonimijske terminologije koji je dao znatan poticaj za daljnja istraživanja svim našim (a i stranim) etimologičarima i specijalistima za pitanja istočnojadranske jezične konvergencije. Odmah je izazvao brojna odobravanja i reakcije (Milan Rešetar, *Južnosl. Filolog*, 12, 1933, 284—287; M. Budimir, *Jugosl. istoriski časopis*, 1, 1935, 128—130; M. Vasmer, *Zeitsch. f. sl. Phil.* 14, 1937, 465—467; E. Dickenmann, *Vox Romanica*, 2, 1937, 286—288 i dr.). Kritike koje su došle sa talijanske strane ni ne spominjemo, jer su tridesete godine bile razdoblje u kojem je vladajuća politička situacija do usijanja dovela napetost između dviju obala, a time i lingvistička zaključivanja odvela s puta mirnog i isključivog traženja znanstvene istine. A toj istoj istini za volju mora se reći da su i neki Skokovi stavovi, a u prvom redu njegovo pomalo i tvrdokorno umanjivanje značaja mletačkog utjecaja u istočnim jadranskim govorima (na što ga je upozoravao i sam Rešetar), bili izazvani, ako ne i uvjetovani neprihvatljivim potenciranjem tog istog utjecaja koje je dolazilo s druge obale.

Kako bilo da bilo, ta su vremena prošla i današnji istraživači, bili oni naši ili talijanski, drugačije pristupaju ispitivanju južnoslavenskih i roman-skih jezičnih sustava na obalama koje okružuju Jadran. Nitko više ne zazire od uočavanja znatnosti mletačkog djelovanja na hrvatske i slovenske govore, a s druge se strane, što je do pred dva ili tri desetljeća bilo nezamislivo, marljivo otkrivaju i izučavaju slavenske sastavnice u talijanskim govorima: jezični su utjecaji od jednosmjernih postali dvosmjerni, a terminu *konvergencija* opravdana je i potvrđena semantička vrijednost. Za ilustraciju je dovoljno ukazati na radove Muljačića i Tekavčića, te na Vidovićev *Pomorski rječnik* (LOGOS, Split, 1984) s jedne strane, a s druge na priloge G. B. Pellegrinia i M. Cortelazza². Čak se i za neke leksikografske repertoare, koji su

¹ Označujemo sa *Term*, kako je već u našoj praksi ustaljeno, pionirsku knjigu Petra Skoka *Od koga naučiše jadranski Jugosloveni pomorstvo i ribarstvo?* (unutrašnji naslov: *Naša pomorska i ribarska terminologija*), Split, 1933. Djelo je prije toga objavljivano u nastavcima u *Jadranskoj straži*, 3—12, 1932 i 1—3, 1933.

² Za sve radove koji se odnose na pitanja jadranskih jezičnih odnosa, vidi iscrpnu bibliografiju Žarka Muljačića *Bibliographie de linguistique romane, Domaine dalmate et istriote*, 1906—1966 in *Revue de Linguistique Romane* 33, 1969, 144—167 i 356—391; 1966—1976, u istoj reviji 45, 1981, 158—214 te 1976—1987: 52, 1988, 183—239.

pisani bez znanstvenih pretenzija, može tvrditi da nemaju baš nikakve veze s neslavnim pokušajima nekih leksikografa koji u istarskim i dalmatinskim govorima nisu htjeli vidjeti ništa slavenskoga, već su za njih ti govori bili nekj čudnovati *mixtum compositum* sastavljen od devet desetina venecijanskoga, dok su preostalu desetinu tvorili germanski, turski pa čak i ugarski elementi. Ako samo i letimično pogledamo dvije relativno novije talijanske publikacije koje se bave pitanjima te vrste³, lako ćemo doći do zaključka da one ni izdaleka ne nalikuju na nekadašnje *julijske i dalmatinske* rječnike koji su bili karakteristični za jednu — zasreću prevladanu — epohu.

Drugo je pitanje kako su Skokovi stavovi i njegova rješenja prošli u našoj i svjetskoj lingvistici. Pored odobravanja, neslaganja i ispravaka koji su uslijedili u recenzijama i kasnijim publikacijama, a koje ovdje ne možemo *in extenso* nabrajati, važno je ustanoviti u kakvu su obliku oni preuzeti u dva naša najznačajnija leksikološka repertoara koji su ugledali svjetlo dana nakon objavljivanja *Term*. To su *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* naše Akademije (*ARJ*), to jest oni njegovi dijelovi koji su objavljeni nakon rata (od jednog dijela 12. pa do 23. knjige) pod uredništvom Stjepana Musulina i Slavka Pavešića⁴, a koje su »pregledali i odobrili« Dragutin Boranić (do kraja slova 'Š') i sâm Petar Skok (do kraja slova 'S'), te prvi naš etimologijski rječnik, koji je Skok ostavio u rukopisu⁵. Ma kako se to na prvi mah činilo čudnim, u spomenutim se knjigama *ARJ* o brojnim Skokovim etimološkim rješenjima ponekad i vodi računa, ali vrlo smo daleko od preciznosti i jednoznačnosti Skokovih stavova, jer je njegova pomorska, ribarska i ihtionimska građa iz *Term* nesustavno unošena i obrađivana. Pored Skokovih u člancima ima i drugih mišljenja, a često u obradi istog ali nehomofonog leksičkog elementa supostoje dva tumačenja, pa dolazi do očiglednih nesklapnosti i nedopustivih netočnosti⁶, kojih ni u *Term* ni u drugim Skokovim radovima, naravno, nema. To nam dopušta da se upitamo koliko je Skok zaista »pregledao« spomenutu redakciju *ARJ*. No, do još čudnovatije situacije dolazi sa objavljivanjem Skokova *Etimologijskog rječnika*⁷, gdje bismo očekivali da će njegova rješenja biti vjerno prenesena. Ako i dopustimo da je neka tumačenja sam pisac mogao prevladati i modificirati, neugodno smo iznenađeni činjenicom da u *ERHSJ* često nalazimo nejasno izložena mjesta iskrivljene identifikacije, netočan semantizam, pa čak i neodržive etimologije, a sve je to u *Term* jasno i jednoznačno riješeno⁸. Taj će

³ Mislimo na knjižicu Adolfa Berdara *Nomi dialettali fiumani che riguardano organismi marini. Pesca / marineria / gastronomia / costa / porto / nuoto / condizioni meteorologiche (ed) altri fenomeni naturali e varie imbarcazioni del Quarnero* (Villa San Giovanni, 1980), a još više na rječnik što ga je Splicanin Luigi Miotto izdao pod naslovom *Vocabolario del dialetto veneto-dalmata*, Trieste 1984.

⁴ T. Maretić u 11. i 12. knjizi *ARJ* (do pršutina) ne spominje Skokove *Term*.

⁵ Izdala ga je JAZU 1971—1974: Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Uredili akademici M. Deanović i Ljudevit Jonke. Suradivao u predradnjama i priredio za tisak Valentin Putanec, I—IV.

⁶ Usp. npr. *ARJ* 14, 646, s. v. *sardenara*.

⁷ Nadalje navođeno *ERHSJ*.

⁸ Za ilustraciju ove tvrdnje najuputnije je navesti što se dogodilo sa etimologijom naziva za ribu *fanfar*, *fanfan* (Naucrates ductor), a o tome vidi V. Vinja *Jadranska fauna* (nadalje kraćeno *JaFa*) 24. 4. 1. (I/330). Takvih mjesta, nažalost, ima veoma mnogo.

nas zaključak još više zbuniti ako usporedimo Skokove stavove iz njegove poznate serije članaka *Zum Balkanlatein* (I—IV)⁹, koja predstavlja temelj za izlaganje u *Term*, s onim što nalazimo u *ERHSJ*.

Zaključak je jasan: svojim odveć slobodnim i olako poduzimanim zahvatima u Skokov tekst i navlastito unošenjem bez reda i kritičnosti tumačenja koja su se pojavila nakon autorove smrti (1956)¹⁰, priređivač je, možda dobronamjerno, ali krajnje nekritično iskrivio tekst koji je morao prirediti, tako da je danas vrlo teško, ako ne i nemoguće, utvrditi što je u *ERHSJ* Skokovo, a što je naknadno unošeno¹¹. Naravno, taj će se teški zadatak isprijediti pred one koji budu priređivali novo izdanje nezamjenjivog i našoj lingvistici prijeko potrebnog *novog Skoka*¹².

Sve smo to iznijeli kako bismo argumentirali svoj zaključak da je Skokova *Term* i nakon više od pola stoljeća još uvijek važno vrelo i nezaobilazni terminološki i etimološki popis za izučavanje naše pomorske i ribarske terminologije.

Skok je i sam bio svjestan činjenice da njegovo djelo predstavlja tek prvi korak u istraživanju našeg rječnika vezanog za more i za život u njemu i na njemu. U više je navrata u samoj *Term* to ponavljao¹³, ističući kako je ta *rasprava popularna, a rad i onako nije definitivan*¹⁴. Očekujući kritike i neslaganja u prvom redu *od čitatelja iz Primorja*, a zatim i od lingvista *koji misle da su kompetentni da sude o ovim pitanjima*, Skok im se iskreno obraća riječima: *Prvima odgovaram da je pisac ovih članaka suhozemac, a drugima ono što mi je moj pokojni veliki učitelj A. Mussafia, rodom Splićanin, a porijeklom španjolski jevrej, običavao često govoriti na universitetu u Beču, da se još nije rodio ko bi filologe (lingviste) složio. U ostalom, ko radi taj i griješi, a ko ne radi taj ne griješi, Meni je milije prvo*¹⁵.

I, zaista, nije mogao bolje i sažetije pozvati na suradnju, na nastavljanje i na ispravljanje svog djela, koje, kao i sve što je napisao, nikada nije držao za konačno.

⁹ Petar Skok *Zum Balkanlatein I—IV*, in *Zeitschr. f. rom. Phil.* 46, 385—410 (pod naslovom *Zur Chronologie der Palatalisierung von C, G, OU, GU vor E, I, Y, I im Balkanlatein*): 48, 398—413 (pod naslovom *Zum Balkanlatein*); 50, 484—532; 54, 175—215; 424—499.

¹⁰ Ne označivši takva umetanja uglatim zgradama [] kako je to obećano u *Predgovoru*.

¹¹ Da ne bismo zamarali čitatelja, ali da ipak argumentiramo svoje tvrdnje, navodimo nekoliko takvih nasumce izabranih mjesta, koja je lako naći u našoj *JaFa*: 21. n. 11; 21. n. 39; 21. n. 49; 21. n. 76; 21. 6. 1; 21. n. 122 (sve za nazive u jedne riblje obitelji!); 17. n. 54; 23. n. 92; 24. n. 12; 28. 1. 2. 3. i n. 29; 32. n. 16; 35. n. 5; 36. n. 93; 37. n. 13; 38. n. 75 itd. Usp. Fr. Bezlaj, *Radovi ANUBIH* 40, 1977, 21—56.

¹² O potrebi *novog Skoka* pisali smo u *SRAZ* 33—36, 1972—73, 547—571 i 37, 1974, 149—185, te u časopisu *SOL* 5 (3, 1, 1988) 3—6.

¹³ Usp. *Term* 60, 61, 62, 167, 169, 171 ...

¹⁴ *Term* 170.

¹⁵ *Term* 171.

Učiteljevu smo se pozivu odazvali i to u prvom redu sustavnim ispitivanjem naše talasozoonimije¹⁶, a ovdje bismo htjeli započeti sa doprinosima istraživanju i druge sastavnice njegove *Term*, to jest našeg ribarstvenog nazivlja.

Pozabavit ćemo se sa vrijednošću i etimologijom dvaju ribarskih termina koje Skok u svojoj knjizi ne navodi: *ludar* »vrsta zagonice« i *koljšnjak* »vrsta tunje samice«.

l u d a r

Pored više naziva za ribolov sa strašilima¹⁷ *fruzata*, *framata* i *zagonica*, koje je Skok naveo i etimološki razjasnio (*Term* 35), na gornjoj je polovici Jadrana u čestoj uporabi i termin *l u d a r* (gen. *-dra*), *zagonica na ludar* i nešto rjeđe *ludro* (n). Riječ ne bilježi ARJ, a ne nalazimo je ni u Skokovu ERHSJ. Taj izostanak termina iz dva naša velika leksikografska repertoara lako tumačimo činjenicom što se do njihova izlaženja *ludar* rijetko pojavljivao u pisanim izvorima, a ni sam taj uglavnom zabranjivani način ribolova ne provodi se svakodnevno, jer je *ludar* ribolov sa strašilima najvećeg opsega kojim se zapasuje prostor opsega čak do 4—5 km, a to iziskuje velik trud i veoma skup alat. Od leksikografskih djela spominje ga samo *Rečnik SANU* 11,609 ali to čini netočno jer ga navodi u ž. rodu kao *ludra*. Do greške je vjerojatno došlo krivim čitanjem navoda iz dnevnika *Politika* (1950, 13627/3), gdje se kaže da se »*zubatac... lovi takozvanom ludrom, što iziskuje mnogo napora, znanja i snalažljivosti*«. Da je pročitano *takozvanim*, bilo bi se pravilno zaključilo da je riječ o imenici m. roda.

Odakle nam termin *ludar*? Nema nikakve sumnje da smo formu izraza preuzeli iz mletačkoga *ludro* (Boerio 376), ali naš naziv pokazuje posve drugačiji semantički razvoj nego ven. riječ, pod čiju se formu izraza podvelo više riječi različita postanja. Dakle, i za naše *ludar* etimologija može biti višeslojna.

Sjevernotalijanski govori poznaju lik *ludro* sa više sličnih i nejednako ustaljenih naziva: *ludro*, sokolarski termin kojim se označava »lògoro«, tj.

¹⁶ Pored spomenutih knjiga *JaFa*, vidi i pojedinačne priloge: *En répondant à un appel du Maître. Les noms adriatiques et méditerranéens des Carangidés*, in *SRAZ* 26, 1981, 9—55; *Concordances dans l'expression de traits sémiologiques pour les espèces du genre Mugil*, in *Scritti in onore di G. B. Pellegrini*, I 905—920, Pisa, 1983; *Contributions adriatiques à l'étymologie française*, in *Festschrift Muljačić*, Hamburg, 1987, 185—193 itd.

¹⁷ Tehniku lova sa strašilima danas najstručnije opisuju P. Cetinić i J. Swiniarski, *Alati i tehnika ribolova*, LOGOS, Split, 1985, 536 i s. Zbog terminologije vrijedan je i stariji opis što ga je dao Vinko Belamarić u svom *Priručniku za ribare*, Šibenik, 1909, a za nas je još pertinentniji opis koji čitamo u rukopisnom djelu Ricarda d'Erca iz šezdesetih godina prošlog stoljeća. Dio Ercova djela koji sadrži opis *ludra* preveli su Vanda i Kruno Krstić u knjizi *O ribolovu na istočnom Jadranu*, Jadranski institut JAZU, 1973. O *ludru* se tu govori na str. 112—113. Vidi nadalje pokušaj opisa i postanja u članku D. Crnkovića u *Morskom ribarstvu* 9, 1957, 110—113; za tal. opis v. Giuseppe Boniccioli, *Manuale pratico per la pesca di mare. Ad uso dei pescatori dalmati, istriani e triestini con metodi nuovi ideati dall'autore*, Šibenik (sic!), 1909. Sada v. i Roman Jelić za Iž, *Adriatica Maritima*, 4, 141—142.

»bastone ornato di ali d'uccello che si lancia in aria per richiamare il falcone sul pugno del falconiere«. S tim su značenjem u vezi i staro-feltr. *ludro* »cestello che l'uccellatore getta dalla capanna del roccolo perchè gli uccelli si gettino sulle reti«, a isto je i danas živi trevižanski *ludro* »specie di spauracchio che si fa con un corpo pesante ed alquante penne di tacchino; gli uccellatori lo gettano in aria per far abbassare i branchi di passere che con tal movimento vanno ad incappare nella rete«¹⁸. Za *ludro* s tim semantizmom G. B. Pellegrini¹⁹ je kao etimon predložio franačko *loφhr* »Lockspeise«, REW 5131 (od čega je i francusko *leurre* »mamac, meka«), što Giovanni Alessio²⁰ podvodi pod kasnolat. ALODARIUM »mreža za ševa«, objašnjavajući da se do pojma »mamac« došlo zbog toga što je u tu svrhu služila ševa (ALAUDA).

Uz te »suhozemne« semantizme u talijanskim primorskim govorima postoje za lik *ludro* posve različita značenja: 1. »mješina«, 2. »pijanac«, 3. »izjela«, 4. »napuhanac« 5. »baklja«, 6. »nitkov«, od kojih su samo prva tri sigurni nastavljači lat. UTER, -RIS »mijeh«, »peau de bouc préparée pour recevoir de l'huile, du vin«, koje je i u lat. bilo nesigurna gram. roda, a u zemljama oko Mediterana i danas refleksi te riječi imaju različit rod (REW 9102 i FEW 14,89). Značenja 2.—4. su rezultat figurativne upotrebe, od kojih je ono pod 4. za »isprazna i tašta čovjeka« postojalo već i u klasičnom latinitetu. Za značenje 5. (»baklja«) »viluppo di cenci impeciati che s'accende per far luminaria...« Meyer-Lübke (REW 9102) navodi vrijednost »Ölbäuschchen für Illuminationen«, dok značenje 6. »nitkov«, »furfante« i »cavaliere d'industria« potječe iz njem. *Luder* (sr. v. nj. *luodar*), koje njem. etimologijski rječnici povezuju sa već spomenutim »Lockspeise«, »Köder«. Znači, dakle, da (formom) jedinstveni talijanski lik *ludro* predstavlja konvergenciju više etima, a pitanje koje se za nas postavlja jest: iz kojeg je od tih etima nastao sjevernojadranski hrvatski naziv za posebnu tehniku zagonice koju mi danas nazivamo *ludar*?

Ako bismo se oslonili na zajedništvo semova, a budući da je riječ o lovu sa *strašilima*, mogli bismo zaključiti da tal. *ludro* > hrv. *ludar* potječe iz istog izvora kao i spomenuti treviški *ludro* »specie di spauracchio«, a to bi, jer je riječ o načinu ribolova, opravdalo i prihvaćenu etimologiju < *loφhr* »Köder«, »mamac«. U prilogu takvu zaključivanju govorilo bi i potpuno fonetsko podudaranje.

Ipak, ne bismo bili skloni prihvatiti takvo rješenje, jer držimo da više semičkog podudaranja možemo utvrditi ako pođemo od pretpostavke da *ludro* < *ludar* ima svoje izvorište u lat. UTER »mješina«. Dakle, ne REW 5131 već REW 9102. Razmotrimo najprije fonetske okolnosti. Lat. UTER, sa sraštenim članom²¹ ili bez njega, dalo je čitav niz refleksa sa temeljnim semantizmom »sud, posuda, recipijent«, i to, kako na našoj, tako i na talijanskoj obali Jadrana, a i u drugim romanskim jezicima. Romanske likove nabrajaju REW i FEW, a od naših dovoljno je spomenuti: *lūdru* »mijeh«

¹⁸ A. P. Ninni, *Materiali per un vocabolario della lingua rusticana del contado di Treviso*. Scritti dialettologici e folkloristici veneti, II, p. 40 (Bologna 1964).

¹⁹ *Studi di dialettologia e filologia veneta*, Pisa, 1977, p. 259.

²⁰ *Lexicon etymologicum*, Napoli, 1976, p. 13.

²¹ Usp. st. modenski *ludrett* »Trichter«, furl. *ludri*, španj. *colodro* »Meßkübel« (REW 9102).

(ARj 6, 199 za Rijeku), *lūdra* »putunja za vodu« (ibid. za Liku)²², što je potvrđeno a. 1456 u demin. liku *lodrica* (*LexLatMAJug*, 672) »krčag, vrč«, te prenesenu uporabu *ludranjka* »vrsta smokve« (Sali na Dugom otoku), koja se u Korčuli označava pomoću izosemantičkog *balūn* i *ludra* »debela, zdepasta žena« (*Rečnik SANU* 11, 609 za Liku), koje odgovara značenju navedenu gore pod 4. U našim starijim vrelima srećemo isti lik u više varijanti: a) sa neozvučenim *-t-*: a. 1235 *utricellus* (CD 4, 439 i *LexLatMAJug* 1228); b) sa *-t > -d-*: a. 1256 u Korčulanskom statutu (70/14): *udrum vel barile*; a. 1280 *odrus: duos odros plenos oleo* (*Acta canc. Ragusinae, LexLatMAJug*, 778) c) sa sraštenim članom: a. 1436 *ludrum plenum vino* (*LerLatMAJug*, 676).

Što govori u prilog zaključivanju da je naše (< ven.) *ludar* nastalo iz arhisemantizma »sud → mješina«? U prvom redu podudaranje u semovima sa drugim nazivima za mreže. Tako se, na primjer, naše *gāngica*, *gāgarica* i var., jednako kao i južnotalijanski oblici *gāngamu*, *gangamo*, *cangamiellu*, sardski *gangileddu*, prov. *gāngui*, kat. *gānguīl*..., uvijek sa značenjem »vrsta mreže«, lako izvide iz grčkoga *γάγγαμον*, koje je istog semantizma kao i naše (< ven.) *sak* i *saka* »završni dio mreže, vreća, džep« (cf. *specie di rete a forma di tascia*, G. Rohlfs, *Vocab. dial. salentini*, 101; *rete per la pesca a forma di sacco*, Rohlfs, *ibid.* 254). Očigledno je da uz »vreća« »kapuljača«, »džep«, »balun« (naziv za vršu) i semantizam »mješina« može dobro poslužiti za oznaku još glomaznijeg ribarskog alata.

Osim toga, za potvrdu izvođenja *ludar* < *ludro* < UTER može nam poslužiti i ihtionim *lūdro* što nam ga kao oznaku za ribu *Callionymus dracunculus* donosi Botteri u *Glasniku Hrvatskog naravosl. društva* 6, 1891, 141. Ta se sićušna ribica, naime, kod nas naziva *miš* i *mišić*²³, a taj se naziv ne odnosi na *miš* »sorex«, već na *miš(ić)* < *mīh* »uter« upravo zbog sema »napuhanost« (usp. ihtiološki naziv *žabarić* izazvan istim semom!).

Možemo, prema tome, zaključiti da je naše *ludar* preuzeto iz ven. *lūdro*, koje je imalo oba značenja jer je poteklo iz dvaju različitih etima: kontinentalno *ludro* »spauracchio« i primorsko *ludro* »otre«. U našoj se sjeverno-jadranskoj sredini termin nakraju specijalizirao (= suzio značenje) za ribolov pomoću posebne zagonice *na ludar*. Da li je značenje »zagonica« izravno preneseno na jedan od tih homofonih (i homografskih) termina zato što mu je bio formalno sličan pa je mogao biti rezultat paretimološke prilagodbe ili je poslužio kao sekundarna motivacija nekom ranijem neprozirnom izrazu, teško je reći, jer za ovakovu ribolovnu tehniku nema mnogo ranijih potvrda. Jedini za sada neobjašnjeni lik koji se djelomično poklapa u formi izraza s *ludar* jest *çedrum* i, još više, *çodrum*²⁴ koji čitamo u *Statuta Polae* (a. 1431 i a. 1413). Iz konteksta se vidi da je tu riječ o *zabranjenom* načinu ribolova: ... *quod nemo audeat calare tractam sive cum ea piscare... et idem intelligatur de çodro per omnia ut supra; ... Item quod nulla persona audeat piscare cum françada et çodro...; quod nulla persona audeat vel*

²² Ženski rod prema hiperonimskom *bačv(ica)* (cf. *putunja*, *vučija*, *dižica*, *lakomica*, *bukara*...).

²³ Vidi *JaFa* 35. 3. (II 51 i popis br. 115).

²⁴ Pietro Sella, *Glossario latino — italiano. Stato della Chiesa, Veneto, Abruzzi, Città del Castello*, 1944, p. 637 i 251 transkribira *zodrum*.

*presumat piscare vel piscari facere in portu Pole cum françadia et çedro*²⁵. Kao što se razabire, *çedro/çedro* idu zajedno sa *françada/françadia*, a ovo posljednje je očito današnja *fruzata* (< FRONDIA) koja se samo po opsegu zapasanog mora razlikuje od *ludra*, a i dandanas se oba termina najčešće zajedno spominju. O terminu *çedro* nažalost gotovo ništa osim značenja ne znamo, a rješenje etimologije i tvorbe toga lika jamačno bi nam mnogo pomoglo u rasvjetljavanju semantičkog razvoja našeg venecijanizma *lūdar* »velika zagonica«.

kolišnjak

Po selima Cresa i Lošinja (Martinščica, Lubenice, Ustrine, Miholaščica, Štivan, Nerezine, Sv. Jakov) u svakodnevnom smo ribanju susretali termin *kolišnjak* (ponekad, kad su sugovornici bili »furešti«, i hiperkorektno *količnjak!*). To je oznaka za vrstu povraza koji se ne drži u ruci, već se *baca, topi, kaliva, klāda* u more za lov plemenitije ribe kao što su *zubaci, serhi, gruzi, škarpine*. Povraz ima veliku udicu, olovo ili *kamik* kao sidro i dugu uzicu vezanu za *senjo*, najčešće *šūvar*. Na udicu se nadjeva čitava riba (*perga* ili *škarpočić*) ili *čārv* (Eunice aphroditois²⁶). Kupi se nakon nekoliko sati. To je, dakle, sitniji alat koji se na srednjem Jadranu naziva *sāmica/samīca* (sc. tunja), jer ostaje sama u moru, dok je na južnijim otocima zovu *òdmet/òdmetac* ili *omētac*, jer se odmeće, tj. ne drži rukom kao ostale tunje.

Naziv *kolišnjak* nije zabilježen u našim rječnicima (*ARj, ERHSJ, Term*), a nismo ga našli ni u poglavlju »Popis, opis i uporaba sitnijeg ribarskog alata« u poznatom djelu Petra Lorinija²⁷ kao ni u popisima Adolfa Berdara²⁸. Samo Enríco Rosamani u svom *Vocabolario marinaresco giuliano-dalmata* (Firenze, 1970) navodi *colifgnac*²⁹ za Mali Lošinj (na str. 54 i s. v. *togna* na str. 178) uz definiciju *lenza di 6, 7 passi con un grande amo* i sa primjerom: *Ne le grufiere de le grote se pesca i gronghi col colifgnac*.

Odakle nam taj naziv? Da je riječ o hrvatskoj tvorbi bilo nam je odmah jasno, ali teškoću je pričinjala nejasna osnova, koju među romanskim i hibridnim sastavnicama naše ribarske terminologije nismo nalazili. Isto tako nismo nalazili ni naziv za neku ribu prema kojoj bi mogao nastati naziv za takvu tunju prema tipu *lignja* → *lignjarić, sklat* → *sklatara* ili *kanj(ac)* → *kančelica*³⁰. Za razliku od sinonimnih *samica* i *odme(ac)*, koji su prozirni,

²⁵ *LexLatMAJug* 201a. Cf. i V. Vinja, *Autor des Statuta Polae a. 1431*, in *Linguistica* 25, 1985, 53—70.

²⁶ Za opis tog veoma traženog crva, v. Rupert Riedl, *Fauna und Flora der Adria*, Hamburg—Berlin, 1970, p. 237 (slika je na tabli 74): *Größter Polychaet der Adria. Von Fischer gerne gefangen und scheibenweise als Angelköder verwendet*.

²⁷ Petar Lorini, *Ribanje i ribarske sprave pri istočnim obalama Jadranskoga mora*, Beč, 1903, str. 99—109.

²⁸ Adolfo Berdar, *Nomi dialettali fiumani che riguardano organismi marini, pesca, marineria* (Villa San Giovanni, 1980).

²⁹ »La f nota sempre la sonora: f bater, bi f ato... (o. c. p. XVII). Rosamani je dakle čuo [koližnjak].

³⁰ U *kančelica* »tunja za lov male i srednje ribe s tri udice i s olovom« došlo je do paretimološkog povezivanja sa *kanj(ac)* (Serranus cabrilla). Etimološki gledano, u osnovi je posve druga riječ. O tome govorimo u *Etimološkim prilozima čakavskoj aloglotiji IV*, koji će izaći u *Čakavskoj riči* 1989.

ovdje je naziv posve zastrt i niti jedan od brojnih informatora nije nam znao ni približno reći zašto se *kolišnjak* tako zove.

Etimološkom rješenju približila nas je ribarska sintagma *kalivât kolišnjaci po ôru*. Nezaobilježena čakavska riječ *ôr* (ne bilježi je ni ARJ ni Skokov ERHSJ) znači na našim najsjevernijim otocima *r u b* braka gdje naglo počinje velika dubina, dakle, ono što se na Dugom Otoku naziva *rûb*, u Velom Ratu *striha*, na Ižu *kadija*³¹, na Kornatima (= Murter) *stâza*³² ili drugdje *prâg*. Znači, a u to smo se uvjerali na samom mjestu, da ribari *kolišnjake* bacaju po *r u b* braka, jer je to stanište oborite ribe. Riječ je *ôr* također čakavski romanizam, koji je još Antonio Ive potvrdio za Rovinj u obliku *ur* »orlo«³³, a potječe iz lat. ORA od OS »usta« sa značenjem »rub«; u *Itinerarium Antonini Placentini* sa istim značenjem (»Rand«, »Saum«) nalazimo neutrum ORUM³⁴. Jedan refleks istog lika sačuvan je sa sraštenim članom u brodograditeljskoj terminologiji u Korčuli kao *lôr* sa značenjem »rub oplatne trenice«.

Prema svemu tome, ako je *ôr* = »rub«, postoji mogućnost za zaključak da je i *kolišnjak* u nekoj vezi s pojmom »rub«. Međutim, ni na kojem od sjevernih otoka nismo našli riječ koja bi za sadržaj »rub« imala formu izraza sličnu osnovi *koliš-/koliž*. No, ono što nismo našli u sjevernom našli smo u južnom čakavskom, i to u leksiku Hvara i Korčule. U Vrisniku na Hvaru³⁵, u dječjoj igri zvanoj *šćenića* (drugdje hrv. *škola*; franc. *marelle*), na zemlji se nacrtaju kućice po kojima djeca skaču, a na gornjem je kraju takvog nacrtu rubna kućica sa zaokruženim prostorom koji se zove *koliž* i *koližica*. U Žrnovu na Korčuli *koliž* (-iža) znači jednostavno »rub«, dakle upravo ono što je na Cresu, kad je more u pitanju, *ôr*.

Koliš je stari dobro potvrđeni hrv. elemenat koji je danas živ u riječi *okoliš*. Nalazimo ga kod Barakovića i drugih pisaca XVII i XVIII stoljeća³⁶, a u T. Mrnavića srećemo i izvedenicu *kolišje*³⁷, dok Dragutin Parčić prevodi *kolišati* s tal. »circuire, abbracciare in giro«³⁸.

Prema tome, *kolišnjak* / *koližnjak* je hrvatska izvedenica od *koliš* / *koliž*. Njegovu posrednu etimologiju Skok naznačava u ERHSJ 2, 126—7, s. v. *kolo*.

³¹ Nikako nije točno tumačenje P. Šimunovića (*Rasprave Instituta za jezik*, Zagreb, 6—7, 1980—81, 299 (i 294). Riječ je romanskog postanja i u vezi je s CADERE, CADIVUS (REW 1451—1452) "koji pada". I danas je na otoku Susku živo *kadivât* "naglo se spuštati".

³² Usp. Vladimir Skračić, *Onomastica Jugoslavica*, 12, 1987, 35): "okomit teren na kopnu ili naglo obrušavanje u moru".

³³ A. Ive, *I dialetti ladino-veneti dell'Istria*, Strasburgo, 1900, p. 22 (§42) i 10 (§15); usp. i kalabr. *urru* "orlo", G. Rohlfs, *Nuovo dizionario dialettale della Calabria*, Ravenna (1977), p. 743.

³⁴ FEW 7, 382—3; ORA "rand"; FEW 6080; v. i V. Vinja, *JaFa* 1, 460; za grč. *ὄρος* "limite, borne", v. P. Chantraine, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, p. 825.

³⁵ Za podatke iz Vrisnika zahvaljujem pjesniku Marinu Franićeviću.

³⁶ ARJ 5, 205—206.

³⁷ ARJ 5, 206.

³⁸ Dragutin Parčić, *Rječnik hrvatsko-talijanski*, Zadar, 1901, 345.

Résumé

DEUX NOTES ÉTYMOLOGIQUES EN MARGE DE LA *TERMINOLOGIE*
DE PETAR SKOK

Dans l'article qui traite de la terminologie croate de pêche l'auteur souligne l'importance de l'œuvre que P. Skok avait dédiée à ces questions (*Naša pomorska i ribarska terminologija*, Split, 1933). Voulant répondre à l'appel que Skok y avait lancé, l'auteur analyse deux termes de pêche pour lesquels jusqu'à maintenant on n'avait pas trouvé de solution étymologique. Il s'agit du mot *ludar* qui désigne une technique de grande pêche aux filets trainants dont le nom avait été emprunté au vénitien (< ludro < UTER »outre«) et du mot *kolišnjak*, nom de pêche aux hameçons que l'on pratique à la lisière des grandes profondeurs. Ce dernier est au contraire de provenance et de formation croates.